

MADENCİLİK, ÇEVRE VE MTA

Doç. Dr. Nuray KARAPINAR*

Doğal kaynaklar insan ve toplum yaşamının önemli bir parçasıdır; yaşamı fonksiyonel hale getiren araç ve gereçlerin tamamına yakını, farkında olmasak da, doğal kaynaklardan sağlanmaktadır. Kereste ve doğal kauçuk hariç metalik mineraller, endüstriyel mineraller, yapı- inşaat malzemeleri (kum, çakıl, agrega, mıcır vb) gibi enerji-dışı hammaddeler ile turba linyit, taşkömürü, kömüre bağlı metan gazı, asfaltit, bitümlü şist, bitümlü şeyl ve radyoaktif mineraller gibi enerji hammaddeleri madencilik faaliyetleri ile toplumların kullanımına sunulmaktadır. Yani, inşaat, kimya, otomotiv, havacılık, makine ve ekipman gibi bir çok sektörün işlevselliği ve devamlılığı madencilik sektörünün sağlayacağı hammadde kaynaklarına dayalıdır. Dolayısıyla, ekonomiye işlevsellik kazandırması bakımından mineral hammadde kaynaklarına erişim ülkeler için ne kadar hayati ise bu kaynakları ekonomiye kazandıran ve bununla birlikte toplumun refahına katkı sağlayan Madencilik Sektörü de o kadar hayatidir. Çok iyi biliniyor ki, gelişmiş ülkelerin bugünkü mevcut ekonomik güçlerine sahip olmalarında, doğal kaynaklarını en etkin şekilde kullanmaları büyük rol oynamıştır. Madencilik sektörü, kalkınma ve ekonomiye doğrudan ve dolaylı katkıları bakımından uluslar için vazgeçilmezdir ve dün olduğu gibi bugün de vazgeçilmez konumunu sürdürmektedir.

Bu nedenledir ki Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK, ülkemizin mineral hammadde kaynaklarının aranması, bulunması ve ekonomiye kazandırılmasının sağlanması amacıyla MTA Genel Müdürlüğünü Cumhuriyetin ilk yıllarında kurmuştur. Kuruluşundan bu güne kadar MTA Genel Müdürlüğü Madencilik sektörüne her türlü alanda (arama, teknoloji, analiz, çevre vb.) destek sağlamıştır ve sağlamaya da devam edecektir.

Madencilik, refah ve zenginlik yaratması yanında iyi yönetilmezse fiziksel ve sosyal çevreyi bozucu temel kaynaklardan da biri olabileceği herkesçe bilinmektedir. Günümüze kadar belli bir süredir özellikle 1980'in ilk yıllarından itibaren birçok sanayi dalı, ölçüsü artarak, bazı durumlarda haksız olarak, çevreye verdiği zararlar nedeniyle eleştirilmiş ve eleştirilmeye devam edilmektedir. Madencilik sanayi de, tartışma konusunda yer alan bu sanayilerden biridir. Madencilik faaliyetlerinin çevreye etkisi kaçınılmazdır. Ancak, unutulmamalıdır ki, madencilik faaliyetlerinin, çevre ve insan sağlığına olan negatif etkiyi, gerekli önlemler alınmadığında beraberinde getireceğidir. Tüm diğer sanayi dallarında olduğu gibi, madencilik sanayinde de çevrenin korunması hem ekonomik hem de teknik olarak mümkündür. Modern yaklaşımlarla bu etkiler önlenbilir ya da en aza indirilebilir.

İnsanoğlunun varoluşu, aslında, çevreye karşı olup, her eylemi çevresinde bir değişime yol açmaktadır. Büyük çaplı üretimleri gerçekleştiren endüstriyel faaliyetlerin çevreye olan etkisi de o oranda büyük olmaktadır. Dolayısıyla, endüstrileşme konfor, refah, gelişme ve toplumsal zenginleşme çevresel sorunları da beraberinde getirmektedir. Ancak, bilimsel araştırma ve geliştirme (AR-GE) çalışmaları bir taraftan yeni üretimler yaratırken diğer taraftan çevrede oluşan zararlı etkileri ortadan kaldıracı ve/veya en aza indirecek çözümler önerilerini de sunmaktadır.

Ancak ülkemizde, madencilik faaliyetlerinin uluslararası çevre normlarına uygun faaliyetlerini sürdürmesinin sağlanması yerine madencilik yasaklanması talep edilmektedir. Bunu anlamak mümkün değildir. Gerek dünyada, gerekse Avrupa Birliğinde (AB) madencilik faaliyetlerini yasaklayan bir anlayış bulunmamaktadır.

*Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Deniz ve Çevre Araştırmaları Dairesi Başkanlığı – Ankara

AB Kendi vatandaşlarına daha mı az değer vermekte ve çevreyi daha mı az korumaktadır ki, mineral hammadde ihtiyacını kendi kaynaklarından temin etme yollarını geliştirmeye çalışmaktadır. Mineral hammadde kaynaklarının AB ekonomisinin çarklarının dönmesi için hayati olduğunu bilen AB, 2000'li yıllarda dünya mineral hammadde pazarındaki yeni gelişmelerin de bir sonucu olarak, bir dizi girişim başlatmıştır. Bu girişimlerden birisi AB'deki mineral hammadde kaynaklarının bulunması ve işletilmesidir. Bu sadece kara bazlı rezervler olmayıp, denizlerdeki mineral hammadde potansiyelinin belirlenmesi, çıkarılması ve işletilmesine yönelik girişimleri de kapsamaktadır. Toplumda mineral hammadde kaynaklarının öneminin farkındalığını artırmak için "Mineral Günleri" düzenlemektedir. AB ülkelerinin madencilik lehine maden kanunlarını modernize ettiği ve izin süreçlerini kesin ve belirli tanımlamalar getirdiğini görmekteyiz. AB komisyonu NATURA 2000 alanlarında madencilik faaliyetlerinin tamamen çıkarılması gibi bir durum olmadığını vurgulamış bilakis NATURA 2000 alanlarında çevre ile barışık madencilik faaliyetlerinin nasıl yapılacağına dair bir rehber dokümanın geliştirilmesi teşvik etmiş ve bu doküman 2011 yılında yayımlanmıştır.

Ortada bir de bir bilimsel gerçek var ki, o da;" Madenlerin ancak buldukları ortamlarda çıkartılabileceğidir; Maden yataklarının oluştuğu ortamlar madencilik faaliyetlerinin yerini belirler. Dolayısıyla, diğer sektörlerden farklı olarak, madencilik sektörünün faaliyet alanı yer seçimi şansı yoktur. Maden nerde bulunuyorsa orda işletilmek zorundadır. Bu nedendir ki AB, madencilik faaliyetleri için uygun alanların diğer amaçlı kullanımı tasarrufunu azaltmak için, arazi kullanım planlamalarında yeraltı bileşenlerinin de (madenler gibi) dikkate alınması için girişimler başlatmıştır.

Bu ve buna benzer girişimler gösteriyor ki, Avrupa Birliği madenciliği yasaklamak yerine, çevre ile dost madencilik faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine dair her türlü enstrümanı geliştirerek madencilik faaliyetlerini teşvik etmektedir. Dünya genelinde, madencilik faali-

yetlerinin sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak prensiplere göre yürütülmesi benimsenmiştir. Bu prensip madencilik faaliyetlerinden sağlanacak sosyal-ekonomik fayda ve çevre ve toplumsal ilgi arasında hassas bir dengenin kurulmasını içermektedir.

Madencilik faaliyetlerinin "Çevre" faktörü göz ardı edilerek sürdürülmesi AB ülkelerinde (aslında tüm dünyada) olduğu gibi ülkemizde de mümkün değildir. Madencilik faaliyetlerinin çevre ile uyumlu gerçekleştirilmesi ülkemiz için kaçınılmazdır. Aslında bu durum AB'ye katılımın bir sonucu olarak değil Çevrenin sürdürülebilirliği açısından zorunlu bir durumdur.

Madencilik faaliyetlerinin zarar verici etkisinin çoğu, iyi bir proje planlama, uygun madencilik teknolojilerinin seçimi ve iyi bir işletme ile en aza indirilebilir. Dolayısıyla ülkemiz madencilik sektörü, faaliyetlerini, uzun vadede devam ettirmeyi garanti edecek şekilde yürütmek ve mineral ve metaller açısından modern toplumun talep ve beklentilerini sağlayacak ve geliştirecek şekilde kalmak zorundadır. Ayrıca sektör faaliyetlerinin sosyal, çevresel ve finansal konularla ilgili sorunlarını, sorumluluk anlayışı tarzı ile yürütmelidir. Çevrenin korunması bilimsel temellerde ve teknik ve ekonomik olarak fizibil olmalı ve aramadan madenin kapanmasına kadar tüm madencilik süresi boyunca dikkate alınmalıdır.

Madencilik ve Çevre bağlamında Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)'nın yeri ve rolü üzerine yaptığım değerlendirmeyi kısaca sizler ile paylaşmak istiyorum:

Kuruluş kanununa göre MTA, ülkemizde işletmeye elverişli maden ve taşocağı sahalarının bulunup bulunmadığının ve işletilen maden ve taş ocaklarının daha faydalı şekilde işletilme şartlarının araştırılması ve buna yönelik arama faaliyetleri ile bilimsel, jeolojik ve teknolojik tetkikler yapmak, harita plan ve kesitler hazırlamak, proje, fen raporları ve karlılık hesapları yapmak ve madencilik sektörüne kalifiye eleman yetiştirmekle görevlendirilmiştir.

Kuruluşundan günümüze MTA başta yer bilimlari olmak üzere, madencilik sektörünün gelişmesi için gerekli her türlü bilgiyi sunan araştırmacı bir kurum olarak faaliyetlerini devam ettirmektedir. Ancak, son 30 yıldaki Dünya ve AB Madencilik sektöründeki değişimler, yeni trendler ve madencilik faaliyetlerinin sürdürülebilir kalkınma temelinde yürütülmesi zorunluluğu Madencilik sektörü açısından yeni teknik, bilimsel ve altyapı ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Aslında MTA her geçen gün önemi artan çevre olgusunun önemini ilk fark etmiş ve bünyesinde Çevre Birimini 1994 yılında kurmuştur.

Türkiye’de madencilik araştırmaları üzerine en yetkin kurumlardan biri olan MTA, madencilik ve çevre konusunda da yetkin bir Kurum haline alabilmek için başlattığı bu çabayı artırarak sürdürmek durumundadır. Ülkemizdeki maden çeşitliliği, maden potansiyeli, madencilik faaliyetlerinin geçmişi ve günümüzde de artarak devam ettiği dikkate alındığında, MTA, sadece madenleri arayıp bulan ve bu alanda sektöre hizmet sunan bir kurum olmasının yanısıra, Madencilik- Çevre alanında gelişen yeni şartlar ve doğan yeni ihtiyaçlara göre sektörün ihtiyaç duyduğu konularda da hizmet verebilecek yapıya kavuşturulmalıdır.

Sürdürülebilirlik kavramı sadece kaynakların yönetimi anlamında değil, bir çok endüstriyel faaliyet içinde kabul edilebilir bir tedbir haline gelirken, madencilik sektörü bu anlamda ülkemizde en fazla göz önünde olan, halkın en fazla ilgisini çeken ve tartışma yaratan sektörlerden biri olmuştur. Altın madenciliği etrafında 90’lı yıllarda başlayan aleyhte gelişmeler, zamanla sektörün diğer alanlarına da yayılmış, çoğunluğu bilimsel temellere dayanmayan baskılar hızla artmıştır. Doğal çevrenin korunması konusunda radikal çevrecilerin ve her değişime karşı olan tutucuların değerlerine ve önerdikleri her çeşit gelişmenin durdurulması şeklindeki görüşlerine katılmak ve madencilik faaliyetlerinden vaz geçmek mümkün değildir. Bunun yerine, “sürdürülebilir kalkınma temelinde, madencilik faaliyetlerinden sağlanacak sosyal ve ekonomik fayda ile çevre ve toplum-

sal ilgi arasında hassas bir dengenin sağlanması, olması gerektir. Burada, sektörün önünü açacak ve karşı karşıya kaldığı haksız uygulamalara bağlı yaşanan sıkıntıların çözümlüne, yaptığı saha çalışmaları, ürettiği teknik ve bilimsel veriler ve edindiği tecrübeler yardımı ile katkı koyacak kurumların başında MTA gelmektedir. Aslında bu durum MTA’nın kuruluş felsefesinde yer alan “Madencilik sektörünün ihtiyaç duyduğu her türlü bilgi ve belgeyi üretmek” görevinin de bir sonucudur.

Bu bağlamda MTA, sürdürülebilir kalkınma temelinde, maden arama faaliyetlerinden madenin kapanmasına kadar geçen tüm madencilik faaliyetleri sürecinde, madencilik faaliyetlerinden sağlanacak sosyal-ekonomik fayda, çevre ve toplumsal ilgi arasında hassas bir dengenin kurulmasında kılavuzluk yapacak, alt yapı ve bilgi birikimini oluşturarak sektöre bu alanda hizmet sunabilir. Böylece, madencilik faaliyetlerinin çevresel boyutu ile ilgili konularda teknolojik ve bilimsel yaklaşım ve çözüm önerileri ile sektörün gelişimine katkıda bulunabilir. Ayrıca, teknik bir kurum olarak MTA, tüm madencilik faaliyetleri aşamasında, mevzuatla görevlendirildiği takdirde, takip ve kontrol süreçlerinde ve maden sahası rehabilitasyon çalışmalarında görev üstlenebilir. Bir başka deyişle MTA bilimsel birikimi ile yol gösterici rol oynamanın yanısıra, otorite kurumların görev vermesi durumunda izleme ve denetlemenin bir ayağını oluşturabilir. Avupa Birliğindeki MTA eşleneği kurumlarında (Fransa Jeolojik Surveyi, Finlandiya Jeolojik Surveyi gibi) gelişen şartlara bağlı olarak bu tür görevler aldığını görmekteyiz.

Ülke olarak biz de, ekonomiyi işlevsel hale getiren madencilik faaliyetlerini yasaklamak yerine, madencilik faaliyetlerinin çevre ile barışık yürütülmesinin sağlanması için teknik, idari ve hukuki araçların geliştirilmesini daha da önemlisi uygulanmasını sağlamalıyız. Bu bağlamda MTA’nın görevleri de yeni şartlar ve ihtiyaçlara göre şekillenmek durumundadır.